

บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

หัวข้อ

1. ความหมายของคำว่า “สวัสดิการสังคม” (Social Welfare)
 2. ความสำคัญของงานสวัสดิการสังคม
 3. องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม
 4. รูปแบบของสวัสดิการสังคม
 5. หลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคม
 6. หลักการของสวัสดิการสังคมไทย
 7. ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมไทย
- แบบฝึกหัดท้ายบท

วัตถุประสงค์

หลังจากที่ได้ศึกษาบทที่ 1 แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ รูปแบบ ตลอดจนหลักการของคำว่า “สวัสดิการสังคม” (Social Welfare) ได้
2. อธิบายหลักการและขอบเขตของสวัสดิการสังคมไทยได้

สื่อการสอน

1. เอกสารคำสอน
2. PowerPoint Presentation

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

บทนำ

นานาประเทศล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์จัดว่าเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่ายิ่ง ทั้งนี้หากประเทศใดมีพลเมืองหรือทรัพยากรมนุษย์ที่เปี่ยมไปด้วยคุณภาพและเป็นผู้มีคุณธรรมด้วยแล้วก็จะทำให้สามารถช่วยสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุข มีความอบอุ่นและมีความมั่นคงและนำไปสู่การเป็นสังคมที่เข้มแข็งได้ในที่สุด ในทางตรงกันข้าม หากประเทศใดมีพลเมืองหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ไร้คุณภาพและขาดคุณธรรม รวมทั้งมีสภาพในการดำเนินชีวิตเต็มไปด้วย ปัญหาสังคมต่าง ๆ ตลอดจน การเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ความอดอยาก ความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา ไร้ที่อยู่อาศัย ขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการยังชีพ ก็จะทำให้ประเทศนั้น ๆ ขาดเสถียรภาพและความมั่นคงได้ ดังนั้นบุคคลจึงควรได้รับบริการขั้นพื้นฐาน ที่เรียกกันว่า “ สวัสดิการสังคม ” ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นต้นว่าสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย ด้านครอบครัว ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ เป็นต้น เพื่อให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถดำรงชีพได้อย่างผาสุกและช่วยสรรค์สร้างสังคมต่อไปได้ ไม่เป็นภาระสังคมและก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา ซึ่งรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกก็เห็นความสำคัญดังกล่าวของงานสวัสดิการสังคมและได้นำมากำหนดเป็นนโยบายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ พัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและ พัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงต่อไป อนึ่ง ในบทนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ รูปแบบของสวัสดิการสังคม รวมทั้งหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคม หลักการของสวัสดิการสังคมไทยและขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมไทย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายของคำว่า “สวัสดิการสังคม”

สำหรับความหมายของคำว่า “สวัสดิการสังคม” (Social Welfare) นั้นได้มีนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ให้คำจำกัดความไว้ต่าง ๆ มากมายดังนี้

วิจิตร ระวิวงศ์ (2532) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่รัฐบาลและเอกชนทุกระดับจัดให้มีขึ้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อประกันความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยอาศัยผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้จากหลายสาขา ไม่เฉพาะแต่นักสังคมสงเคราะห์เท่านั้น จุดศูนย์กลางของงานสวัสดิการสังคมคือ ประชาชนมุ่งหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและมีหลักประกัน งานสวัสดิการสังคมนั้นไม่เพียงแต่จะช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาแก่บุคคลที่ประสบความเดือดร้อนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมาตรการป้องกันและส่งเสริมสวัสดิการสังคมให้ดีขึ้นด้วย ประการสำคัญ สวัสดิการสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน

พัฒนาสังคม นอกจากนี้ สวัสดิการสังคมยังหมายถึงการกำหนดนโยบายสังคมโดยรัฐที่จะมีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การประกันสังคม การประชาสงเคราะห์ และบริการสังคม

ศักดิ์ศรี บริบาลบรรพตเขตต์ (2535) ได้ให้ความเห็นว่า คำว่า “สวัสดิการ” (Welfare) มีความหมายเหมือนกับคำว่า “สวัสดิภาพ” เพราะมักจะนำมาใช้ในความหมายของเป้าหมายสูงสุดทางสังคมซึ่งรัฐต้องการให้เกิดแก่ประชาชนของตน คือการที่ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความสมบูรณ์มั่งคั่งและมีความสุขที่ต้องประกอบด้วยความสมบูรณ์ทางกาย ทางวัตถุ ทางจิตวิญญาณ และสังคมแวดล้อม อีกทั้งการสร้างสวัสดิภาพแก่ประชาชนต้องให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพทางสังคมควบคู่กันไปกับสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจ เพราะสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจเป็นจุดที่บ่งถึงสถานภาพแห่งความพอใจของมนุษย์ที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่สุขสบายพอสมควร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน่วยที่ 1-3 (2545) ได้รวบรวมไว้ว่า “สวัสดิการสังคม” มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ความต้องการที่จำเป็นของมนุษย์” กล่าวคือ สวัสดิการต้องให้การตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของมนุษย์ หากมนุษย์คนหนึ่งไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีรายได้สำหรับดูแลสุขภาพของตนเองอย่างเพียงพอ ก็นับได้ว่ามนุษย์คนนั้นอยู่ในสภาพไร้สวัสดิการหรือไร้สวัสดิภาพหรือไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ การจัดสวัสดิการจึงต้องจัดการให้ได้มาซึ่งการตอบสนองความขาดแคลนเหล่านี้

พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์ (2536) อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสิน (2547) ได้ระบุไว้ว่าผู้ที่สมควรได้รับ “สวัสดิการสังคม” มิได้หมายถึงเฉพาะแต่คนจนเท่านั้น แต่จะหมายถึงคนที่ไม่ยากจนแต่จะมีปัญหาความเดือดร้อนด้วย สวัสดิการสังคมต้องเป็นสิ่งที่ให้กับทุกคนที่สมควรจะได้รับ

วันทนี วาสิกะสิน (2536) อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสินและคณะ (2547) มีความเห็นว่า สวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของทุกคนในสังคม เพราะคำว่าสวัสดิการหรือสวัสดิภาพมีความหมายในแง่การอยู่ดีกินดี (Social Wellbeing) ของทุกคน ไม่เฉพาะผู้ยากไร้เท่านั้น ทุกคนที่เกิดมาตามปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ ในเรื่องสิทธิมนุษยชน กำหนดว่า คนทุกคนต้องได้รับการตอบสนองในความต้องการขั้นพื้นฐานอันเป็นสิทธิที่ทุกคนต้องได้รับและเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดบริการต่าง ๆ ไว้ให้ความต้องการขั้นพื้นฐานก็เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้ว่าหมายถึง อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ในปัจจัยขั้นพื้นฐานที่รัฐจะต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับประชาชน โดยจัดให้ประชาชนได้มีงานทำ เพื่อมีเงินสำหรับซื้อเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จัดให้มีสถานพยาบาลสำหรับประชาชนเมื่อเจ็บป่วยไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่หรือในชนบทที่ห่างไกล

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 ได้ให้ความหมาย “สวัสดิการสังคม” หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไข การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสมเป็นธรรม และให้เป็นไปตาม

มาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชน จะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ (ม. ป.พ.) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมว่า หมายถึง ระบบการจัดบริการสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริม ความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการดังกล่าว จะต้องตอบสนองกับความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทั้งในด้านการศึกษาที่ดี การมีสุขภาพอนามัย การมีที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ การมี สวัสดิการแรงงาน การมีความมั่นคงทางสังคม การมีนันทนาการ และบริการทางสังคมทั่วไป โดยระบบ บริการสังคมต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รวมไปถึงสิทธิที่ประชาชนควรได้รับ และการเข้ามามี ส่วนร่วมในระบบจัดบริการทางสังคมในทุกระดับ

อภิญา เวชชัยและศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2547) ได้อธิบายไว้ว่า สวัสดิการสังคม หมายถึง สภาวะการดำรงชีวิตที่ทำให้คนมีภาวะความเป็นอยู่ที่ดี มีสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถเข้าถึง การจัดบริการและทรัพยากรของรัฐได้อย่างเหมาะสม สวัสดิการมิได้มีความหมายอยู่ที่การให้ การ จัดบริการสังคมเพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราว หากแต่สวัสดิการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต อยู่บนฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ครอบครัว เครือญาติและชุมชนไปสู่ชุมชน ใหญ่ทั้งสังคม ดังนั้นหากมองเห็นความหมายของสวัสดิการสังคมที่กว้างขวางมากไปกว่าการให้ การ บรรเทาทุกข์ ก็จะทำให้สามารถเข้าใจงานสวัสดิการว่ามีความเกี่ยวข้องกับมิติที่หลากหลายของชีวิตคน และเป็นการจัดบริการทางสังคมที่บูรณาการ ครอบคลุมคุณภาพชีวิตของคนทั้งสังคม ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม ที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยทางสังคม สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ระพีพรรณ คำหอม (2549) สรุปความหมายของสวัสดิการสังคมไว้ว่า หมายถึงระบบการจัดสรร และจัดการบริการสังคมในลักษณะของโครงการหรือบริการต่าง ๆ ให้กับทุกคนในสังคม ภายใต้หลักการ สิทธิ ความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของคนในสังคม การพัฒนาสังคมโดยรวม รวมทั้งการสร้างระบบความมั่นคงของมนุษย์และสังคมในระยะยาว

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ (2550) ได้อธิบายไว้ว่า ในโครงการเผยแพร่ความรู้การพัฒนาระบบ สวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้นิยามความหมายของคำว่า “สวัสดิการสังคม” ไว้ว่า สวัสดิการสังคม คือ การกินดี อยู่ดี มีสุข และมีสิทธิ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำให้มนุษย์ทุกคนมี สิทธิเท่าเทียมกัน จุดหมายปลายทางของการจัดสวัสดิการ คือ การทำให้ทุกคนในสังคมได้รับสิทธิพื้นฐาน ทางสังคมตามมาตรฐานสากลอย่างน้อย 15 ประการ คือ

- 1) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา
- 2) สิทธิที่จะได้รับคำแนะนำในการเลือกหลักสูตรการศึกษาและอาชีพ
- 3) สิทธิที่จะได้รับการส่งเสริม ฝึกอบรม และพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

- 4) สิทธิที่จะได้งานทำและมีความมั่นคงในอาชีพการงาน
- 5) สิทธิที่จะได้รับความมั่นคงทางเศรษฐกิจในยามที่ไม่มีงานทำ
- 6) สิทธิที่จะได้มีการประกันสังคม
- 7) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในการทำงาน ดูแลสุขภาพ และสมรรถภาพในการทำงาน
- 8) สิทธิที่จะได้รับการดูแลสุขภาพความเจ็บป่วย การคลอด และมีรายได้ยังชีพในยามชรา
- 9) สิทธิของผู้อยู่ในความอุปการะที่จะได้รับการประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
- 10) สิทธิที่จะได้รับการชดเชยในกรณีที่เกิดอันตรายต่อสุขภาพอันเป็นผลมาจากการทำงาน
- 11) สิทธิที่จะได้อยู่อาศัยอย่างพอเพียง ด้วยอัตราค่าเช่าที่ต่ำหรือได้รับความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย
- 12) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร
- 13) สิทธิของเด็กและเยาวชนที่จะได้รับความช่วยเหลือในการดำรงชีวิต
- 14) สิทธิที่จะได้รับการประกันชีวิตในสถานการณ์พิเศษ เช่น การเดินทางไกล
- 15) สิทธิของคนพิการที่จะได้รับความช่วยเหลือดูแล เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้เยี่ยงคนปกติในสังคม และวิถีการทำงาน

Friedlander and Apte (1980) อธิบายว่า สวัสดิการสังคมเป็นระเบียบ นโยบาย ผลประโยชน์ และบริการ ซึ่งจะทำให้การดำเนินการจัดบริการต่าง ๆ สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เป็นที่ยอมรับกันว่าสวัสดิการสังคมเป็นบริการขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและถาวร เปลี่ยนแปลงจากสภาวะที่เคยยากลำบากไปสู่สิ่งที่คาดหวังว่าดีกว่า รวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ในที่สุด

Federico (1980) ได้อธิบายไว้ว่า สวัสดิการสังคมเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งในสังคม ขณะที่ทุกสังคมมักจะประกอบด้วยอย่างน้อย 5 สถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง และสถาบันเศรษฐกิจ สวัสดิการสังคมนับเป็นสถาบันที่ 6 ซึ่งมีหน้าที่สำคัญเด่นชัดในสังคม และมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับสถาบันทั้ง 5 ข้างต้น

ดังนั้น เมื่อเข้าใจความหมายในขอบเขตเช่นนี้ จะทำให้เข้าใจได้ว่า สวัสดิการไม่ใช่เรื่องราวและความรับผิดชอบของภาคใดภาคหนึ่ง แต่เป็นเรื่องราวความรับผิดชอบของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาชน หรือสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพียงแต่รัฐอาจดำรงบทบาทเป็นเจ้าภาพใหญ่ในการจัดการระยะต้นหรือกระตุ้นให้ขยายไปสู่การทำงานกับระบบ โครงสร้าง การจัดการและการใช้ทรัพยากรเป็นเครื่องมือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนหรือการสร้างความเข้มแข็งของกลไกต่าง ๆ ทางสังคม

จากความหมายของสวัสดิการสังคมที่นักวิชาการได้อธิบายไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สวัสดิการสังคมเป็นบริการที่ภาครัฐและภาคเอกชนได้จัดขึ้นให้กับคนทุกคน เพื่อให้มีการอยู่ดีกินดี มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ผู้ที่จะได้รับบริการสวัสดิการสังคมนั้นไม่เฉพาะแต่กับกลุ่มผู้ยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ในสังคมเท่านั้น หากแต่ได้ครอบคลุมถึงกลุ่มบุคคลทั่วไปในสังคมที่มีความต้องการหรือประสบกับปัญหาและความเดือดร้อนต่าง ๆ อีกด้วย

2. ความสำคัญของงานสวัสดิการสังคม

จากการที่ได้อภิปรายไปแล้วข้างต้นถึงความหมายของสวัสดิการสังคมแล้วนั้นก็จะเห็นได้ว่างานสวัสดิการสังคมนั้นมีความหมายและความสำคัญอย่างยิ่งต่อการหล่อหลอมบุคคลและสังคมให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและในที่สุดก็สามารถช่วยทำให้ประเทศเกิดความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากงานสวัสดิการสังคมนั้นเป็นเสมือนเครื่องมือที่รัฐบาลสามารถใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศทั้งในรูปแบบของการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการที่พลเมืองไม่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานในลักษณะชั่วคราวหรือถาวรได้ เพราะสวัสดิการสังคมทำให้ทุกคนในฐานะพลเมืองของประเทศได้รับสิทธิ พื้นฐานทางสังคมตามมาตรฐานสากล ดังที่กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์ (2550) ได้อธิบายไว้ข้างต้น

สำหรับงานสวัสดิการสังคมในประเทศไทยนั้นได้มีการวิวัฒนาการเรื่อยมา กล่าวคือ ในอดีตนั้นครอบครัวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการให้สวัสดิการสังคมแก่สมาชิกครอบครัว ซึ่งครอบครัวเป็นสถาบันสังคมแห่งแรกที่เล็กที่สุดและมีความใกล้ชิดบุคคลมากที่สุด และมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานหรือเป็นหน่วยแรกของสังคมที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม (Socialization) แก่สมาชิกของสังคม เนื่องจากมีบทบาทในการให้สวัสดิการด้านต่าง ๆ แก่สมาชิกครอบครัวไม่ว่าจะเป็น ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ดูแลสุขภาพอนามัย การศึกษาเรียนรู้และอื่น ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ ได้มีองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เห็นความสำคัญของสวัสดิการสังคมมากขึ้น และได้เข้ามามีบทบาทในการจัดสวัสดิการสังคมกว้างขวางและเป็นระบบมากกว่าการจัดสวัสดิการสังคมโดยครอบครัว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การจัดสวัสดิการสังคมให้แก่กลุ่มเป้าหมายประเภทต่าง ๆ เช่น สวัสดิการเด็กและเยาวชน สวัสดิการครอบครัว สวัสดิการผู้สูงอายุ สวัสดิการและการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ การประกันสังคม สวัสดิการและการบำบัดรักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด สวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำและสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สวัสดิการสังคมไทยในอดีตได้เริ่มต้นที่ครอบครัว แต่ในปัจจุบันได้มีการขยายบทบาทในการจัดสวัสดิการสังคมสู่องค์กรภาครัฐและเอกชนจึงทำให้ สวัสดิการสังคมมีความสำคัญทั้งในระดับจุลภาค (Micro Level) และระดับมหภาค (Macro Level) นั่นเอง

อนึ่ง ในปัจจุบันสังคมโลกได้เข้าสู่ระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย การจัดสวัสดิการสังคมในประเทศต่าง ๆ นั้นจะเป็นหน้าที่หลักของรัฐ ต่อมารัฐไม่สามารถจะแยกรับภาระงบประมาณค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ ด้านบริการสวัสดิการที่เพิ่มขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงได้เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคมมากยิ่งขึ้น อาทิ การจัดสวัสดิการสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เช่น เด็กและเยาวชน สตรี คนชราและคนพิการ เป็นต้น โดยมูลนิธิหรือองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งการเริ่มต้นการจัดสวัสดิการจากความพร้อมของกลุ่มเล็ก ๆ ที่เห็นความสำคัญของการสร้างระบบความมั่นคงทางสังคมให้กับกลุ่มของตนเองในลักษณะของกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยอาศัยการระดมทุนตามศักยภาพของคนในชุมชนเป็นหลัก เน้นรูปแบบการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่น คำนึงถึงปัญหาและความต้องการของคนใน

ชุมชนเป็นหลัก (ระพีพรรณ คำหอม , 2545) สำหรับในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น และได้พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน และได้เล็งเห็นความสำคัญของสวัสดิการสังคมและการอยู่ดีมีสุขของประชาชน ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่จึงได้จัดสวัสดิการสังคมแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะสวัสดิการสังคมแก่ผู้ด้อยโอกาสหลายกลุ่มด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ และผู้พิการอย่างต่อเนื่อง และได้ผลทั้งได้กระจายไปยังชุมชนต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น (วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, 2550)

3. องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม

สำหรับองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมนั้น สามารถจำแนกได้แตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและเกณฑ์ในการจำแนก ซึ่ง วันทีนีย์ วาสิกะสินและคณะ (2547) ได้จำแนกองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้างว่าประกอบไปด้วย 1) การศึกษา (Education) 2) สุขภาพอนามัย (Health) 3) ที่อยู่อาศัย (Housing) 4) การทำงานและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance) 5) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) 6) บริการสังคม (Social Service) และ 7) นันทนาการ (Recreation) อันจะทำให้ประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีการศึกษาอย่างทั่วถึง มีงานทำและมีรายได้เพื่อดำรงชีวิตในสังคมต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ในการจำแนกองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมยังมีความแตกต่างกันในเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากหลายแห่งด้วยกัน อาทิ จำแนกองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) การประกันสังคม (Social Insurance) 2) การสงเคราะห์ประชาชน (Public Assistance) และ 3) การบริการสังคม (Social Services)

สำหรับองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมในประเทศไทยนั้น ระพีพรรณ คำหอม (2545) ได้จำแนกออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการจำแนกในลักษณะแคบนั้นเองโดยประกอบด้วย

1) การประกันสังคม (Social Insurance)

การประกันสังคมเป็นบริการที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 โดยบังคับให้สถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปต้องจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมทั้งฝ่ายนายจ้าง ลูกจ้างและรัฐบาล หรือเรียกกันว่า “ไตรภาคี” ในอัตราไม่เกินร้อยละ 1.5 เท่า ๆ กัน ซึ่งลูกจ้างจะได้สิทธิประโยชน์ทดแทนในระยะแรกใน 4 กรณี ได้แก่ กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยนอกเวลาการทำงาน กรณีพิการทุพพลภาพ กรณีคลอดบุตรและกรณีเสียชีวิต กองทุนฯ ดังกล่าว ต่อมาได้ขยายสิทธิประโยชน์ทดแทนเพิ่มอีก ได้แก่ กรณีสงเคราะห์บุตร กรณีชราภาพและประกันการว่างงานรวมทั้งได้มีการบังคับให้สถานประกอบการหรือนายจ้างที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปจัดทำประกันสังคมให้แก่ลูกจ้างด้วย ด้วยความสำเร็จของการบังคับใช้พระราชบัญญัติประกันสังคม จึงทำให้ในปัจจุบันได้มีการขยายไปสู่การเป็น

ผู้ประกันตนโดยสมัครใจตามมาตรา 39 ที่ได้รับรู้ว่า ผู้ที่สามารถเป็นผู้ประกันตนได้นั้นจะต้องเคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 นำส่งเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือนและออกจากงานไม่เกิน 6 เดือนนับแต่วันที่ลาออกจากงาน และต้องไม่เป็นผู้รับประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพจากกองทุนประกันสังคม รวมทั้งการเป็นผู้ประกันตนนอกระบบตามมาตรา 40 ซึ่งเป็นการขยายประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบโดยผลักดันร่าง พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ฉบับแก้ไข เพื่อรัฐร่วมจ่ายในมาตรา 40 และแก้ไขพระราชกฤษฎีกาเพื่อพัฒนาสิทธิประโยชน์ของมาตรา 40 ให้เป็นที่จูงใจ โดยเป็นระบบสมัครใจ ทั้งนี้ผู้ประกันตนมาตรา 40 หมายถึง บุคคลทั่วไปที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์และไม่เกิน 60 ปี (สำนักงานประกันสังคม. 2559, เว็บไซต์) (ดังรายละเอียดในบทที่ 10 การประกันสังคม)

2) การบริการสงเคราะห์ประชาชน (Public Assistance)

สำหรับบริการสงเคราะห์ประชาชนนั้นได้มีการใช้คำนี้หลากหลาย เช่น บริการประชาสงเคราะห์ บริการสาธารณูปการและการสงเคราะห์แบบให้เปล่า ซึ่งบริการดังกล่าวนี้เป็นบริการที่รัฐให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนหรือครอบครัวที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีหลักเกณฑ์ คือ องค์กรที่ให้การช่วยเหลือนั้นจะต้องทดสอบความจำเป็น (Means-test) เสียก่อนที่จะให้การช่วยเหลือ บริการดังกล่าวนี้ เป็นการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า (Relief) เช่น การให้เงินสด (In Cash) การให้สิ่งของหรือเครื่องอุปโภคบริโภค (In Kind) และการให้บริการอื่น ๆ ที่จำเป็น (In Services) เป็นต้นว่า บริการให้คำแนะนำปรึกษา บริการให้ความรู้ ฝึกอบรม จัดหางาน และจัดที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3) การบริการสังคม (Social Services)

การบริการสังคมเป็นบริการที่ภาครัฐหรือเอกชนที่มีความพร้อมได้จัดบริการสังคมขึ้น ซึ่งบริการสังคมดังกล่าวนี้เป็นบริการที่ส่งเสริมสวัสดิภาพของบุคคลในสังคมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้ใช้บริการสังคมสามารถเลือกใช้บริการได้ตามความต้องการ เช่น บริการสถาบันการศึกษา เอกชน บริการโรงพยาบาลเอกชน บริการรักษาความปลอดภัย บริการที่อยู่อาศัย บริการที่ดำเนินการโดยเอกชนจึงเป็นบริการทางเลือกของประชาชนซึ่งเป็นการแบ่งเบาภารกิจของรัฐ ทั้งเป็นทางเลือกของประชาชนที่จะเลือกใช้บริการได้อย่างหลากหลาย โดยไม่จำเป็นต้องรอคอยใช้บริการจากภาครัฐ บริการสังคมที่ภาคเอกชนจัดให้บริการ เช่น สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน สถานพยาบาลผู้ป่วย สถานพักฟื้นผู้ป่วย และศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

โดยสรุปองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นลักษณะที่มีความหลากหลายหรือลักษณะกว้าง ประกอบด้วย การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ ความมั่นคงทางสังคม บริการสังคมและนันทนาการ ส่วนลักษณะที่ 2 มีลักษณะเฉพาะหรือลักษณะแคบประกอบด้วย บริการประกันสังคม บริการสงเคราะห์ประชาชนและบริการสังคม

4. รูปแบบของสวัสดิการสังคม

สำหรับรูปแบบของสวัสดิการสังคมนั้น นักวิชาการได้มีการแบ่งรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น Titmuss (1974) อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ (2547) ได้จำแนกรูปแบบของสวัสดิการสังคมออกเป็น 3 รูปแบบกว้าง ๆ คือ รูปแบบ “ส่วนที่เหลือ” หรือ แบบ “เก็บตก” (Residual Model and Welfare) รูปแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม” (Industrial Achievement Performance หรือ Handmaiden Model) และรูปแบบ “สถาบัน” (Institution Redistributive Model) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) รูปแบบ “ส่วนที่เหลือ” หรือ แบบ “เก็บตก” (Residual Model and Welfare)

รูปแบบ “ส่วนที่เหลือ” หรือ แบบ “เก็บตก” (Residual Model and Welfare) นี้ได้แก่ การจัดสวัสดิการสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า บุคคลในสังคมจะได้รับการตอบสนองความต้องการ จากแหล่งที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุดซึ่ง แหล่งที่ตอบสนองความต้องการทางสังคมที่สำคัญคือ “ตลาดและครอบครัว” นั่นเองรูปแบบนี้ส่งผลให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปที่ประสบปัญหาเดือดร้อนให้ช่วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ก่อน โดยแหล่งทรัพยากรของตนเอง เช่น การใช้เงินรายได้หรือเงินออมมาซื้อหาบริการสังคมเพื่อมาตอบสนองความต้องการของตน แต่หากไม่สามารถจะซื้อหาบริการได้ ก็จะหันมาพึ่งครอบครัวหรือญาติมิตร บุคคลที่ประสบปัญหาอย่างหนักหรือประสบภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัยหรือทุพพิกภัยต่าง ๆ เท่านั้นที่สถาบันสวัสดิการสังคมของรัฐจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเป็นครั้งคราวไป (ยุพา วงศ์ไชยและคณะ , 2528 และสมเกียรติ วันทะนะ , 2536) อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ (2547) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดสวัสดิการสังคมแบบนี้เป็นการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนเฉพาะในส่วนที่เหลือ (Residual) จากประชาชนที่มีอำนาจซื้อหาบริการในตลาดของระบบเศรษฐกิจเสรี อย่างไรก็ตาม การจัดสวัสดิการสังคมแบบนี้เป็นการรอให้ปัญหาเกิดขึ้นก่อนจึงจะจัดบริการในลักษณะที่แก้ไขปัญหามากกว่าจะป้องกันปัญหา ซึ่งเป็นการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวคิดแบบเก็บตกจึงเป็นเพียง “การอุดหนุนรูปร่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ” และเป็นการตามไปแก้ปัญหาอันเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะการสงเคราะห์ช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า มากกว่าการเอาจริงเอาจังกับการรุกเอาชนะความต้องการและปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนให้มากที่สุด (กิตพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2535) อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน (2547)

2) รูปแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม” (Industrial Achievement Performance หรือ Handmaiden Model)

รูปแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม” (Industrial Achievement Performance หรือ Handmaiden Model) นี้ Titmuss (1974) อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน (2547) กล่าวว่าเป็นการมองสวัสดิการสังคมเสมือนเป็นกลไกสำคัญกลไกหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ สวัสดิการสังคมตามรูปแบบนี้จะเป็นเครื่องตอบแทนแก่ผู้ที่เป็นกำลังในการผลักดันระบบเศรษฐกิจโดยใช้มาตรการทางด้านภาษีอากรและการเงินการคลัง ผลตอบแทนในอาชีพเป็นสิ่งตอบแทนความต้องการของบุคคลที่เป็นกำลังการผลิต

อย่างไรก็ดี การจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบนี้เป็นการส่งเสริมผู้ที่มีความสามารถในการทำงาน ที่สามารถจะสร้างผลิตภาพและผลิตผลให้แก่ระบบเศรษฐกิจก็จะได้รับสวัสดิการที่ดีกว่า แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดสวัสดิการสังคมแบบนี้ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนที่มีได้เป็นกำลังการผลิตของสังคมแต่หากมองในแง่ดีก็จะพบว่า เป็นรูปแบบการจัดที่ระบบระเบียบมากกลุ่มแบบ “เก็บตก” ข้างต้น

3) รูปแบบ “สถาบัน” (Institution Redistributive Model)

รูปแบบ “สถาบัน” (Institution Redistributive Model) เป็นรูปแบบที่พิจารณาว่าสวัสดิการสังคมเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการบูรณาการ (Integration) ในสังคม สวัสดิการแบบสถาบันนี้จะต้องทำหน้าที่ให้ระบบสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีสร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งสวัสดิการสังคมแบบนี้จะเหมาะสมที่จะดำเนินควบคู่กันไปเป็นการ บูรณาการในสังคม

อย่างไรก็ดี ได้มีนักวิชาการ อีกท่านหนึ่งคือ David Macarov (1995) อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-3 (2545) ได้จำแนกรูปแบบสวัสดิการสังคมออกเป็น 4 รูปแบบ ด้วยกันโดยพิจารณาจากการพัฒนาของการจัดสวัสดิการ ได้แก่ สวัสดิการสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Model) สวัสดิการสังคมที่เน้นการกระจายความเป็นธรรม (Redistributive Justice Model) สวัสดิการสังคมที่เน้นการพัฒนาสังคม (Social Development Model) และสวัสดิการสังคมที่เป็นระเบียบใหม่ของโลก (New World Order Model) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) สวัสดิการสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Model)

สวัสดิการสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Model) มีลักษณะเป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือบุคคล กลุ่มและชุมชน ให้สามารถเผชิญหรือต่อสู้หรือแก้ไขปัญหาที่ปรากฏในปัจจุบันได้ และเพื่อป้องกันไม่ให้อันนั้น ๆ แพร่กระจายไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ได้ กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านปัญหาภายในจิตใจ การเป็นตัวแทนพิทักษ์ประโยชน์แก่ผู้ใช้บริการ การกระทำทางการเมืองและการกระทำทางสังคม การรวมพลังประชาชนเพื่อจัดตั้งกลุ่มทางการเมืองและจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม รูปแบบสวัสดิการสังคมแบบดั้งเดิมนั้นจัดว่าอยู่ในแนวคิดการแก้ไขปัญหา เท่านั้นเนื่องจากเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นแล้วและรับรู้ว่าจะต้องแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ทันที

2) สวัสดิการสังคมที่เน้นการกระจายความเป็นธรรม (Redistributive Justice Model)

สวัสดิการสังคมที่เน้นการกระจายความเป็นธรรม (Redistributive Justice Model) เป็นรูปแบบประเภทหนึ่งของสวัสดิการสังคมที่มุ่งแก้ปัญหาของบุคคลและกลุ่ม ได้เน้นความเท่าเทียมกันเป็นสำคัญ โดยการสร้างระบบสังคมและเศรษฐกิจ ที่มีความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น เป้าหมายที่สำคัญของสวัสดิการสังคม ก็คือการจัดการให้สังคมมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการกระจายความเป็นธรรมสู่สังคมรูปแบบนี้จึงมีความแตกต่างจากรูปแบบแรกๆ ที่เริ่มจากการแก้ปัญหา

3) สวัสดิการสังคมที่เน้นการพัฒนาสังคม (Social Development Model)

สวัสดิการสังคมที่เน้นการพัฒนาสังคม (Social Development Model) เป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมเข้ามาใช้ในงานสวัสดิการสังคมจัดว่าเป็นเรื่องใหม่ ก่อนหน้านี้การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work) ก็ได้้นำแนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมไปปรับใช้ โดยเฉพาะในชุมชนที่ด้อยโอกาส ได้กระตุ้นให้สถาบันสังคมขยายบริการส่งเสริมให้เกิดกลุ่มที่ช่วยเหลือกัน เช่น ศูนย์ชุมชน สภาชุมชน และสมาคม นอกจากนี้การพัฒนาสังคมยังมีบทบาทขยายรวมไปถึงการเสริมพลัง (Empowerment) ในกลุ่มประชาชนที่ตกขอบ (Marginalized) หรือถูกตัดออกจากสังคม (Disassociated) ได้แก่ กลุ่มเกย์และเลสเบียน คนยากไร้ คนตกงาน ผู้อพยพ และผู้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

4) สวัสดิการสังคมที่เป็นระเบียบใหม่ของโลก (New World Order Model)

สวัสดิการสังคมที่เป็นระเบียบใหม่ของโลก (New World Order Model) เป็นรูปแบบที่มุ่งจัดโครงสร้างของระเบียบโลกใหม่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและนิเวศวิทยา โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างสูงสุดของประชาชน การสร้างสรรค์จริยธรรมสังคม การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนและการพิทักษ์ระบบนิเวศวิทยาของโลกอีกด้วย

โดยสรุป ตามที่นักวิชาการได้จำแนกรูปแบบของสวัสดิการสังคมไว้ เป็น 2 รูปแบบด้วยกัน ไม่ว่าจะการจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ เช่น สวัสดิการสังคมแบบดั้งเดิม สวัสดิการสังคมแบบที่เน้นการกระจายความเป็นธรรม สวัสดิการสังคมที่เน้นการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคมที่เป็นระเบียบใหม่ของโลก และอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้จำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบ “ส่วนที่เหลือ” หรือแบบ “เก็บตก” รูปแบบ “สัมฤทธิ์ผลทางอุตสาหกรรม” และรูปแบบ “สถาบัน” ซึ่งนักวิชาการและผู้ปฏิบัติสามารถที่จะใช้เป็นแนวทางในการจัดสวัสดิการสังคมแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อให้สามารถสนองตอบความต้องการได้อย่างแท้จริง

5. หลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคม

สำหรับหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคมนั้น Donnison (1961) และ Titmuss (1974) อ้างถึงใน ระพีพรรณ คำหอม (2549) ได้อธิบายถึงหลักการของงานสวัสดิการสังคมไว้ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ การจัดสวัสดิการสังคมจะต้องคำนึงถึงปัญหาหรือความต้องการบริการหรือความจำเป็น (Needs) การใช้มาตรการของงานสวัสดิการจากงานอาชีพ (Occupational Measure) การใช้มาตรการบริการสังคม (Social Service Measure) และระบบการจัดสวัสดิการสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การจัดสวัสดิการสังคมจะต้องคำนึงถึงปัญหาหรือความต้องการบริการหรือความจำเป็น (Needs) ซึ่งสำหรับการจัดในลักษณะนี้จะมีช่องทางการจัดสวัสดิการสังคม 5 ส่วนด้วยกัน คือ ครอบครัว เครือญาติ นายจ้าง องค์กรการกุศลและรัฐบาล การจัดสวัสดิการสังคมจึงเกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการด้านกฎหมาย ด้านภาษีอากร และด้านการกระจายรายได้

2) การใช้มาตรการของงานสวัสดิการจากงานอาชีพ (Occupational Measure) โดยใช้หลักการครอบคลุมทั้งสากลให้เฉพาะกลุ่มเป้าหมาย กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิรับบริการสวัสดิการ

3) การใช้มาตรการบริการสังคม (Social Service Measure) ในฐานะพลเมืองของรัฐ ประชาชนมีสิทธิได้รับบริการสังคมจากรัฐเพื่อสร้างให้คนมีความมั่นคงทางสังคม

4) ระบบการจัดสวัสดิการสังคม มี 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ การสงเคราะห์ประชาชน การประกันสังคมและการบริการสังคม

จากหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคม ทั้งหมดข้างต้น นี้ก็คือหลักการของการจัดสวัสดิการสังคมในทัศนะของ Donnison และ Titmuss

นอกจากนี้ วิชาวิ กฤษณะภูติ (2538) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคมว่ามี 5 ประการ คือ หลักประชาธิปไตย การกำหนดบทบาทหน้าที่ การใช้มาตรการของงานสวัสดิการสังคมจากงานอาชีพ การใช้มาตรการบริการสังคม และการใช้หลักบูรณาการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) หลักประชาธิปไตย

หลักประชาธิปไตย ได้แก่ การมีส่วนร่วม การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนความเสมอภาค ดังนั้นรัฐฯ ควรมีบทบาทที่จะช่วยให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการได้รับบริการสวัสดิการสังคมในการดำรงชีวิตให้มีความสุข เช่น ในเรื่องที่อยู่อาศัย ยารักษา อาหารและเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์

2) การกำหนดและแบ่งบทบาทหน้าที่

การกำหนดและแบ่งบทบาทหน้าที่กล่าวคือ เกี่ยวกับนโยบายงานสวัสดิการสังคมนั้นผู้วางนโยบายงานสวัสดิการสังคม จะต้องกำหนดและแบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลือในแต่ละด้าน ซึ่งมี 5 ด้าน ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ นายจ้าง องค์กรการกุศล มูลนิธิ สมาคมหรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ และรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุด ทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้บริการสวัสดิการสังคมมีความซ้ำซ้อนกัน

3) การใช้มาตรการของงานสวัสดิการสังคมจากงานอาชีพ

งานสวัสดิการสังคมจำเป็นจะต้องได้รับการจำแนกผู้ต้องการรับบริการให้ชัดเจน เนื่องจากส่วนหนึ่งจะได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองจากนายจ้างหรือช่วยเหลือจากงานอาชีพที่พวกเขาทำอยู่แล้ว เช่น กลุ่มผู้ใช้แรงงานจะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือจากกองทุนเงินทดแทนกรณีเจ็บป่วยในการทำงาน กับการได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนประกันสังคมกรณีเจ็บป่วยอันมิใช่มาจากการทำงาน

4) การใช้มาตรการบริการสังคม

ในกรณีที่เป็นการบริการที่ไม่สามารถจัดหาหรือจัดซื้อได้ด้วยตนเอง เช่น บริการรักษาความสงบเรียบร้อยของประเทศ บริการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน บริการดูแลสุขภาพอนามัย

ส่วนบุคคลและอนามัยสิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ กรณีดังกล่าวนี้รัฐบาลในฐานะผู้ปกครองประเทศควรจะทำให้ความคุ้มครองประชาชนอย่างทั่วถึง

5) การใช้หลักบูรณาการ

กล่าวคือการจัดสวัสดิการสังคมจะให้ได้ดีและมีประสิทธิภาพนั้น ควรใช้วิธีการ 3 วิธีผสมผสานควบคู่กันไป ได้แก่ วิธีการช่วยเหลือแบบให้เปล่า วิธีการป้องกันปัญหาและวิธีการจัดบริการสังคมที่จำเป็นแก่การยังชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 วิธีการช่วยเหลือแบบให้เปล่า วิธีนี้ควรช่วยเหลือในช่วงเวลาที่ผู้ที่มีปัญหาไม่สามารถจะทำหน้าที่ดั้งเดิมได้ เช่นกรณีประสบอุบัติเหตุ มีปัญหาสุขภาพ เช่น การเจ็บป่วย ผู้ให้บริการก็สามารถช่วยเหลือได้ในลักษณะการให้เงินสงเคราะห์ครอบครัว การให้สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค ให้ที่อยู่อาศัย ให้การดูแลและให้คำปรึกษาแนะนำ เป็นต้น

5.2 วิธีการป้องกันปัญหา สามารถใช้รูปแบบของการประกันสังคมได้ โดยลูกจ้างนายจ้างและรัฐบาร่วมกันเสริมสร้างหลักประกันในการดำรงชีวิตด้วยการออมเงินไว้เป็นค่าใช้จ่ายเมื่อมีความจำเป็น เช่น เมื่อประสบอุบัติเหตุ เจ็บป่วย ขราภาพหรือว่างงาน เป็นต้น

5.3 วิธีการจัดบริการสังคมที่จำเป็นแก่การยังชีพ วิธีนี้เป็นการจัดบริการสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ได้ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ เนื่องจากเขาไม่สามารถจะซื้อหาบริการ เพื่อสนองความต้องการที่จำเป็นได้ อาทิ บริการการศึกษา บริการสาธารณสุข บริการรักษาความปลอดภัย และบริการการป้องกันประเทศ เป็นต้น

หลักการของงานสวัสดิการสังคมทั้ง 3 วิธีดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้ให้บริการสามารถจะบูรณาการใช้ผสมผสานควบคู่กันไปได้ตามความเหมาะสมแต่ละกรณี จึงจะทำให้บริการสวัสดิการสังคมประสบผลดีและมีประสิทธิภาพได้ ซึ่งทั้งหมดนี้คือหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคมในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

6. หลักการของสวัสดิการสังคมไทย

เนื่องจากในปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งเป็นยุคที่มีการเชื่อมต่อกับโลกทั้งโลกให้เป็นโลกเดียวกัน หรือหมู่บ้านโลก (Global Village) ดังนั้นหลักการของสวัสดิการสังคมไทยในปัจจุบันนี้ จึงควรจะให้สอดคล้องกับความเป็นสากล ระพีพรรณ คำหอม (2545) ได้อธิบายไว้ว่า หลักการของสวัสดิการสังคมไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่ สิทธิมนุษยชน ความต้องการขั้นพื้นฐาน ความเป็นธรรมทางสังคม และความโปร่งใส อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของผู้เขียนซึ่งมองว่า หลักการสวัสดิการสังคมของไทย ควรประกอบด้วยหลัก 6 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วม ความต้องการของประชาชน หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเป็นธรรมทางสังคมและความโปร่งใส การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วม

ในระบอบประชาธิปไตยการมีส่วนร่วมของบุคคลและชุมชนจัดว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการจัดบริการสวัสดิการสังคมเพื่อให้สนองตอบความต้องการของผู้รับบริการจริง ๆ การมีส่วนร่วมนี้ควรมีส่วนร่วมตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมเสนอปัญหาและความต้องการ ร่วมดำเนินการและร่วมติดตาม ประเมินผลทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่า การจัดสวัสดิการสังคมให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ นั้น ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่ม เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ คนไร้ที่พึ่งและอื่น ๆ ตรงกับความต้องการของพวกเขาหรือไม่ เพียงใด ตลอดทั้งในการจัดบริการสวัสดิการสังคมได้มีปัญหาในการจัดการอย่างไร เพื่อจะได้นำไปสู่การ ปรับปรุงแก้ไขต่อไป

2) ความต้องการของประชาชน

การจัดสวัสดิการสังคมจะให้ผลนั้นต้องใช้หลักความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความต้องการขั้นพื้นฐาน หากจัดสวัสดิการสังคมไม่ตรงกับความต้องการ ก็จะทำให้การสูญเสียเกิดขึ้นได้ ทั้งการสูญเสียด้านเวลา ด้านการเงิน และด้านผลประโยชน์ ทั้งทำให้ขาดการเห็นคุณค่าของการจัด สวัสดิการสังคมลงไปได้ ดังนั้นการสำรวจความต้องการของประชาชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้การ จัดบริการสวัสดิการสังคมตรงตามความต้องการของประชาชนได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ

3) หลักสิทธิเสรีภาพ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในการได้รับความคุ้มครองและได้รับสวัสดิการสังคมดังนี้

มาตรา 43 (วรรค 4) บัญญัติเกี่ยวกับการจัดระบบสวัสดิการของชุมชน ไว้ เกี่ยวกับสิทธิของบุคคล และชุมชนที่หมายรวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการ ดังกล่าว

มาตรา 47 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขของรัฐ

บุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมาย บัญญัติ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาตรา 48 สิทธิของมารดาในช่วงระหว่าง ก่อนและหลังการคลอดบุตรย่อมได้รับความคุ้มครอง และช่วยเหลือตามกฎหมายบัญญัติ

บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

4) หลักความเป็นธรรมทางสังคมและความโปร่งใส

ในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนนั้นจะต้องเป็นบริการที่มีความเป็นธรรม มีความยุติธรรม และโปร่งใสโดยไม่เลือกปฏิบัติว่าเป็นเพศใด ชนชั้นใด เชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมใด การให้สวัสดิการสังคมจะต้องปฏิบัติเท่าเทียมกัน มีความซื่อสัตย์และโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

5) การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

การจัดสวัสดิการสังคมที่มีประโยชน์ต่อสังคมนั้นจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะภาคเอกชนที่ดำเนินบริการสวัสดิการสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านบริการสถานศึกษาเอกชน สถานพักฟื้นผู้ป่วยหรือศูนย์สงเคราะห์คนชราและอื่น ๆ บริการสังคมดังกล่าวไม่ควรคำนึงถึงผลทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปเพราะจะเป็นการทำลายหลักการของสวัสดิการสังคมได้

6) การเข้าถึงข้อมูลของประชาชน

ปัจจุบันแม้ว่าสังคมไทยจะเป็นสังคมที่ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยก็ตาม แต่ก็ยังมีบุคคลและชุมชนที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลความเจริญ การสื่อสารและข้อมูลข่าวสารยังแพร่กระจายไม่ทั่วถึง ทำให้บุคคลและชุมชนดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมทำให้บุคคลเหล่านั้นขาดข้อมูลที่สำคัญสำหรับประกอบการตัดสินใจและรับบริการสวัสดิการสังคมได้ ดังนั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนจึงเป็นหลักที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งผู้ให้บริการควรมีมาตรการช่วยให้บุคคลและชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งท้องถิ่นทุรกันดารสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสวัสดิการสังคมได้อย่างทั่วถึง

7. ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคม

สำหรับขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมนั้น สุเทพ เชาวลิต (2527) ได้อธิบายไว้ว่า ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายสวัสดิการสังคม (Social Welfare Policy) ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความผาสุกของสมาชิกในสังคมเป็นหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงทางสังคม (Social Security) ตามนโยบายสวัสดิการสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) ได้ระบุถึงองค์ประกอบหลักของการ ดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคม ว่ามี 4 ด้านหลักด้วยกัน คือ สาธารณูปการ หรือการช่วยเหลือทางสังคม (Social/ Public Assistance) การประกันสังคม (Social Insurance/Security) การบริการสาธารณะ (Public Services) และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

7.1 สาธารณูปการ (Public Assistance)

สาธารณูปการเป็นการช่วยเหลือ ทางสังคม โดยทั่ว ๆ ไป ได้แก่ ประชาชนหรือครอบครัวที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยจะต้องมีการทดสอบข้อเท็จจริงหรือทดสอบความจำเป็น (Mean-test) ก่อนจะให้ความช่วยเหลือ แต่หากเป็นกรณีที่ปรากฏชัดเจนว่าบุคคลใดประสบความจำเป็นจริง เช่น

ประสบอุทกภัย วาตภัยหรืออัคคีภัยก็ให้ความช่วยเหลือได้เลยโดยไม่จำเป็นต้องมีการทดสอบข้อเท็จจริงหรือทดสอบความจำเป็นดังกล่าว

หลักการช่วยเหลือแบบสาธารณูปการมี 4 ประการ ได้แก่

1) การให้ความช่วยเหลือเป็นเงิน (In Cash) เพื่อเป็นการช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือช่วยเป็นครั้งคราว เช่น ช่วยผู้ประสบภัยพิบัติจากอัคคีภัย อุทกภัยและวาตภัย เป็นต้น

2) การให้ความช่วยเหลือเป็นสิ่งของ (In Kind) ซึ่งจะต้องวิเคราะห์ดูความจำเป็นของผู้มาขอรับบริการเสียก่อนว่ามีความจำเป็นจริงหรือไม่ และมีความจำเป็นอะไรและอย่างไร เพื่อที่จะได้บำบัดและตอบสนองความต้องการได้อย่างแท้จริง

3) การให้ความช่วยเหลือประเภทรับเข้าอยู่สถานสงเคราะห์ (Institutional Care) ตามปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ เช่น สถานสงเคราะห์เด็กและสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น

4) การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของบริการ (In Services) ซึ่งต้องพิจารณาตามความเหมาะสมของแต่ละประเภท เช่น การให้บริการให้คำปรึกษาแนะนำ การบริการจัดหางานให้ทำและบริการฝึกอาชีพ เป็นต้น ดังจะได้อภิปรายโดยละเอียดในบทต่อ ๆ ไปที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

7.2 การประกันสังคม (Social Insurance/Security)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) ได้อธิบายไว้ว่าการประกันสังคม เป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐ เพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ไม่สูงไม่ได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพให้ยังมีหลักประกันที่สามารถบรรเทาความเดือดร้อน สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร โดยครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ดังนี้

1) กลุ่มผู้ใช้แรงงาน

กลุ่มผู้ใช้แรงงาน มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง จากกองทุนต่าง ๆ ได้แก่ กองทุนประกันสังคม กองทุนเงินทดแทน กองทุนสงเคราะห์ลูกจ้าง กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงานและ กองทุนเพื่อช่วยเหลือคนหางานไปทำงานในต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กองทุนประกันสังคม

กองทุนประกันสังคมเป็นกองทุนที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนประกันสังคม พ.ศ. 2533 เพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำรงชีวิตให้แก่สมาชิกผู้ทำงานในภาคเศรษฐกิจ โดยเก็บเงินสมทบจากฝ่ายรัฐบาล นายจ้าง ลูกจ้าง ฝ่ายละเท่า ๆ กัน ในอัตราร้อยละ 5 ของผู้มีเงินได้ แต่ไม่เกิน 15,000 บาทต่อเดือน (สมาชิกสมทบไม่เกิน 750 บาทต่อเดือน) เพื่อใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก โดยให้สิทธิประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันกองทุนดังกล่าวได้ขยายการบังคับใช้ในกิจการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปโดยให้สิทธิประโยชน์แห่งการคุ้มครองตามที่กฎหมายกำหนดและครบถ้วนตามหลักปฏิบัติสากล (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปในบท การประกันสังคม)

กองทุนเงินทดแทน

กองทุนเงินทดแทนเป็นกองทุนที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนเงินทดแทน พ.ศ. 2537 เพื่อเป็นกองทุนสำหรับจ่ายเงินทดแทนแก่ลูกจ้างเมื่อประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการทำงาน ทำให้ต้องหยุดงาน สูญเสียอวัยวะบางส่วน ทุพพลภาพ ตาย หรือสูญเสียโดยเก็บเงินสมทบจากนายจ้างเพียงฝ่ายเดียว (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 10) **กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ** จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ พ.ศ. 2530 เพื่อเป็นสวัสดิการสร้างหลักประกันให้แก่ลูกจ้างและครอบครัวในกรณีลูกจ้าง เสียชีวิต ลาออกจากงาน เกษียณอายุ หรือลาออกจากกองทุนครอบคลุมบริษัทเอกชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างประจำส่วนราชการโดยนายจ้างและลูกจ้างจะจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนร้อยละ 2-15 ของค่าจ้างรายเดือน

กองทุนสงเคราะห์ลูกจ้าง

กองทุนสงเคราะห์ลูกจ้างเป็นกองทุนที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้าง หรือเสียชีวิต โดยนายจ้างไม่จ่ายหรือค้างจ่ายค่าจ้างและค่าชดเชยตามที่กฎหมายกำหนด และเมื่อกองทุนจ่ายเงินให้กับลูกจ้างแล้วกองทุนมีสิทธิให้นายจ้างชดเชยเงินที่กองทุนจ่ายไปพร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี **กองทุนเพื่อผู้ใช้แรงงาน** จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2538 ที่ได้ให้ความเห็นชอบการจัดตั้งกองทุนเพื่อผู้ใช้แรงงานในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียนตามพระราชบัญญัติเงินคงคลัง พ.ศ. 2491 เพื่อให้การช่วยเหลือในลักษณะการส่งเสริมการออมเงิน และให้ผู้ใช้แรงงานกู้ยืมผ่านสหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3.75 ต่อปี

กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงาน

กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงานเป็นกองทุนที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงาน พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนให้กู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงานโดยผู้มีสิทธิจะขอกู้เงินจากกองทุนประกอบด้วย ผู้รับการฝึก ผู้ดำเนินการฝึก ผู้ดำเนินการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน และผู้ประกอบการ มีแหล่งที่มาของเงินกองทุนจากเงินอุดหนุนที่รัฐบาลจัดสรรให้และเงินสมทบที่ผู้ประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 100 คนขึ้นไปต้องสมทบเงินเข้ากองทุนไม่เกินร้อยละ 1 ของค่าจ้างที่ผู้ประกอบการจ่ายในที่สุดทำก่อนปีที่มีการจ่ายเงินสมทบ เว้นแต่สถานประกอบการได้จัดให้มีการฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงานในสัดส่วนร้อยละ 50 ของจำนวนลูกจ้างทั้งหมดไม่ต้องสมทบเงินเข้ากองทุนและ

กองทุนเพื่อช่วยเหลือคนหางานไปทำงานในต่างประเทศ

กองทุนเพื่อช่วยเหลือคนหางานไปทำงานในต่างประเทศเป็นกองทุนที่ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2528 เพื่อช่วยเหลือคนงานที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในต่างประเทศได้เดินทางกลับประเทศไทย และสงเคราะห์แก่คนงานซึ่งไปหรือจะไปทำงานในต่างประเทศหรือทายาทโดยชอบธรรมของบุคคลดังกล่าว สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางกลับ

ภูมิลำเนา ค่าพาหนะ ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล ค่าสงเคราะห์กรณีสมาชิกประสบอันตรายจนพิการหรือทุพพลภาพ ค่าจัดการศพ หรือเงินช่วยเหลือทายาทกรณีสมาชิกถึงแก่กรรมในต่างประเทศ โดยคนหางานที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศสามารถสมัครเป็นสมาชิกของกองทุน (แตกต่างกันตามประเทศที่คนหางานจะเดินทางไป คือ ในอัตรา 300-500 บาท)

2) กลุ่มข้าราชการและลูกจ้างประจำในหน่วยงานของรัฐ

กลุ่มข้าราชการและลูกจ้างประจำในหน่วยงาน **ของรัฐ** มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง จากกองทุนเงินบำนาญข้าราชการ (กบข.) ซึ่งเป็นการออมภาคบังคับสำหรับกลุ่มข้าราชการ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ. 2539 เพื่อสร้างหลักประกันให้แก่กลุ่มข้าราชการเมื่อออกจากราชการ โดยข้าราชการและรัฐบาลสมทบเงินฝ่ายละร้อยละ 3 ของเงินเดือน ผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่สมาชิกจ่ายเข้ากองทุน และผลประโยชน์ที่เกิดจากการนำเงินของกองทุนไปลงทุนเมื่อเกษียณอายุมีสิทธิเลือกรับเงินบำเหน็จหรือเงินบำนาญ โดยได้รับเงินบำนาญไม่เกินร้อยละ 70 ของเงินเดือนเฉลี่ย 60 เดือนสุดท้าย และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพสำหรับลูกจ้างประจำของส่วนราชการซึ่งจดทะเบียนแล้ว (กสจ.) จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2539 โดยสมาชิกและรัฐต้องส่งเงินเข้ากองทุนร้อยละ 3 ของเงินเดือน และผลประโยชน์ที่ได้รับคือ เงินบำเหน็จลูกจ้างและเงินที่สมาชิกส่งสมทบเข้ากองทุนและผลประโยชน์อันเกิดจากการนำเงินไปลงทุน ทั้งนี้ สมาชิกสามารถหักลดหย่อนภาษีจำนวน 10,000 บาทแรกจากที่ได้รับ แต่ถ้าเกษียณอายุราชการก่อนอายุ 55 ปี หรือเป็นสมาชิกกองทุนไม่เกิน 5 ปี จะต้องเสียภาษีได้ร้อยละ 7

3) กลุ่มประชาชนทั่วไป

สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไปนั้น มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง จากกองทุนต่าง ๆ ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์ครูใหญ่และครูโรงเรียนเอกชน กองทุนทวิสุข กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) และกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กองทุนสงเคราะห์ครูใหญ่และครูโรงเรียนเอกชน

กองทุนสงเคราะห์ครูใหญ่และครูโรงเรียนเอกชนเป็นกองทุนที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งขึ้น เพื่อจัดสวัสดิการและให้สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ แก่ครูโรงเรียนเอกชนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยครูและครูใหญ่ และผู้ได้รับใบอนุญาต สมทบฝ่ายละร้อยละ 3 ของเงินเดือนครูและรัฐบาลสมทบร้อยละ 6 ของเงินเดือน ซึ่งผลตอบแทนจากเงินลงทุนในส่วนของเงินสมทบของรัฐบาล จะนำไปจัดสวัสดิการให้แก่ครู ประกอบด้วย ค่ารักษาพยาบาล ค่าศึกษาของบุตร ค่าช่วยเหลือบุตร สำหรับเงินทดแทนเมื่อครูเกษียณจะได้รับเงินทุนเลี้ยงชีพ 2 ส่วน คือ เงินทุนเลี้ยงชีพประเภท 1 มาจากเงินที่ครูสมทบพร้อมดอกเบี้ย และเงินทุนเลี้ยงชีพประเภท 2 มาจากเงินที่ผู้รับใบอนุญาตและรัฐบาลสมทบเข้ากองทุนแต่ไม่รวมดอกเบี้ย

กองทุนทวิสุข

กองทุนทวิสุข เป็นกองทุนที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรออมเงินไว้ใช้เป็นสวัสดิการแก่ตนเองและครอบครัว เมื่อเข้าสู่วัยชราภาพรวมทั้งเพื่อ

เป็นทุนในการประกอบอาชีพ มีระยะเวลาในการดำเนินงาน 3 ปี (พ.ศ.2550-2552) โดยสมาชิกจะต้องฝากเงินเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่องจนถึงอายุ 65 ปี ปีละ 1,200 บาท 6,000 บาท หรือ 12,000 บาท ขึ้นอยู่กับความสามารถ โดยจะได้รับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 3.50 ต่อปี (เปลี่ยนแปลงตามสภาวะการตลาด) และได้รับสิทธิประโยชน์คุ้มครองการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุหรือทุพพลภาพถาวร เงินรับขวัญบุตรแรกเกิดคนละ 500 บาท ไม่เกิน 2 คน

กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF)

กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพเป็นกองทุนเพื่อการออมแบบสมัครใจสำหรับประชาชนทั่วไป โดยมีเงื่อนไขต้องลงทุนอย่างน้อย 5 ปีติดต่อกัน และถือหน่วยลงทุนจนอายุครบ 55 ปี โดยต้องซื้อหน่วยลงทุนจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 3 ของเงินที่ได้รับในแต่ละปี หรือไม่น้อยกว่า 5,000 บาท แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 15 ของรายได้ ผู้ลงทุนจะได้รับยกเว้นภาษีเงินได้เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินปีละ 500,000 บาท

กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.)

กองทุนการออมแห่งชาติเป็นกองทุนเพื่อการออมแบบสมัครใจสำหรับประชาชนทั่วไปทุกวัย เพื่อไว้ใช้เมื่อเข้าสู่วัยชราภาพ จัดตั้งโดยกระทรวงการคลัง ครอบคลุมประชาชนสัญชาติไทยที่มีอายุไม่เกิน 60 ปีบริบูรณ์ และไม่เป็นผู้ได้รับความคุ้มครองและหลักประกันทางสังคมกรณีชราภาพตามกฎหมายอื่นที่มีการจ่ายสมทบของนายจ้างหรือรัฐบาล หรืออยู่ในระบบบำเหน็จบำนาญภาครัฐ โดยกำหนดการจ่ายเงินเข้ากองทุนจาก 2 ฝ่ายคือผู้ออมและภาครัฐ ทั้งนี้การดำเนินงานจัดตั้งกองทุนการออมชราภาพ คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2552 อนุมัติพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554

7.3 บริการสาธารณะ (Social/Public Services)

บริการสาธารณะเป็นบริการที่รัฐบาลได้ให้บริการช่วยเหลือประชาชนกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยทั่วไป โดยไม่คำนึงว่าประชาชนเหล่านั้นจะเดือดร้อนจริงหรือไม่ เพียงใด และไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการออกเงินสมทบให้กับรัฐเหมือนกับการประกันสังคม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน โดยบริการสาธารณะที่จัดให้นั้น ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านที่พักอาศัย ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตามแต่นโยบายสวัสดิการสังคมของรัฐบาลในแต่ละสมัย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 5)

7.4 การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน (Social Promotion)

การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชนนั้นเป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคธุรกิจเอกชน ที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน ได้แก่ การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา การดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) และ การประกันภัยของเอกชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาเป็นผลจากการฟื้นฟูสืบสานวัฒนธรรมการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบเครือญาติที่เคยมีมาแต่อดีตให้กลับมามีบทบาทในชุมชนอีกครั้ง และจากกระแสการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ 2550 ตลอดจน 2560 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ซึ่งเน้นเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายอำนาจจากราชการส่วนกลางลงไปสู่ชุมชนท้องถิ่นทำให้คนในชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยคนในชุมชนได้มีการรวมกลุ่มการจัดกิจกรรมชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเติมเต็มช่องว่างสวัสดิการที่มีอยู่ การเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาของภาคประชาชนมีรูปแบบที่หลากหลายและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็น งบประมาณ กลไกสนับสนุน การวิจัย และกฎหมายส่งผลให้การพัฒนาชุมชนมีระบบและระเบียบมากขึ้น มีการรับรองสถานภาพการเป็นองค์กรชุมชนมากขึ้น และประชาชนที่อยู่ในกลุ่มดังกล่าวและอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ของแต่ละตำบลสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบของ “สภาองค์กรชุมชน” เพื่อทำหน้าที่ประสานทิศทางการพัฒนา ประสานการบริหารจัดการงบประมาณ การประสานความร่วมมือ และเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเติมเต็มระบบสวัสดิการที่อาจมีข้อจำกัดได้

การดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR)

การดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) เป็นแนวคิดที่ประเทศไทยได้นำมาดำเนินงานกว่า 10 ปีแล้ว โดยมีบริษัทและองค์กรธุรกิจชั้นนำหลายแห่งของไทยได้ดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ และหลายแห่งเริ่มมีแนวคิดในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยการเริ่มมาให้การสนับสนุนธุรกิจที่เรียกว่าองค์กรธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพื่อยกระดับเครือข่ายองค์กร/กิจการสาธารณะขึ้นมาให้มีฐานะเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในการดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมของประเทศไทย อนึ่ง ประเทศไทย ได้มีการจัดทำและพัฒนามาตรฐาน (ตัวชี้วัด) ในการดำเนินกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การกำกับดูแลกิจการที่ดี หรือ บรรษัทภิบาล (Corporate Governance) ซึ่งตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (ตลท.) ได้ประกาศใช้ในปี 2545 และได้รณรงค์อีกครั้งในปี 2549 ประกอบด้วย 5 หมวดด้วยกัน คือ สิทธิของผู้ถือหุ้น การปฏิบัติต่อผู้ถือหุ้นอย่างเท่าเทียมกัน บทบาทของผู้มีส่วนได้เสีย ครอบครัวพนักงาน ชุมชนที่องค์กรตั้งอยู่ ลูกค้า คู่แข่ง และประชาชนทั่วไป) การเปิดเผยข้อมูลและความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อคณะกรรมการ และเกณฑ์มาตรฐานว่าด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อโรงงานอุตสาหกรรมต่อชุมชน ซึ่งกรมโรงงานอุตสาหกรรมได้จัดทำขึ้นเพื่อสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ISO 26000 และ

ประกาศใช้อย่างเป็นทางการในเดือนเมษายน 2551 โดยกำหนดความรับผิดชอบต่อสังคม 10 หลักการ ครอบคลุมกิจกรรมการดำเนินของธุรกิจทั้งภายในและภายนอกองค์กร ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎหมาย การเคารพต่อแนวปฏิบัติสากล การยอมรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและความเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ ความโปร่งใส การพัฒนาอย่างยั่งยืน การปฏิบัติอย่างมีจริยธรรม หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักการเคารพต่อมนุษยชนพื้นฐาน และหลักการเคารพต่อความหลากหลาย

การประกันภัยของเอกชน

การประกันภัยของเอกชนนับ ว่าเป็นการจัดสวัสดิการของประชาชนด้วยความสมัครใจ สามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การประกันชีวิตและการประกันวินาศภัย กล่าวคือ **ด้านการประกันชีวิต** ภาครัฐได้ดำเนินการปรับปรุงพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 มาเป็นพระราชบัญญัติประกันชีวิต (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบที่ใช้บังคับสำหรับธุรกิจประกันชีวิตไทยหลายประการ เช่น การจัดทำมาตรฐานขั้นต่ำและคู่มือการบริหารความเสี่ยงของธุรกิจประกันภัย วางแนวทางการตรวจสอบฐานะการดำเนินงานบริษัทประกันชีวิต และการศึกษาการดำรงเงินกองทุนตามระดับความเสี่ยง และรัฐยังได้มีการพิจารณาเพิ่มค่าลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของเบี้ยประกันชีวิต จาก 50,000 บาทเป็น 100,000 บาทอีกด้วย **ด้านประกันวินาศภัย** เป็นการป้องกันความเสี่ยงของการประกอบกิจการค้า การลงทุน และดำเนินชีวิตประจำวันจากภัยที่ไม่คาดคิดทั้งที่เป็นภัยธรรมชาติและที่เกิดขึ้นจากการประมาท เลินเล่อ หรือการกระทำโดยจงใจของมนุษย์ และได้มีการออกพระราชบัญญัติคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย พ.ศ.2550 เพื่อกำกับดูแลการประกอบธุรกิจประกันภัยและคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัยให้มีประสิทธิภาพ

แบบฝึกหัดท้ายบท

1. สวัสดิการสังคมคืออะไรและมีความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และการพัฒนาประเทศอย่างไร จงอภิปราย พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
2. จงอธิบายถึงองค์ประกอบและรูปแบบของงานสวัสดิการสังคมมีอะไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
3. จงอธิบายถึงหลักการทั่วไปของงานสวัสดิการสังคมและของงานสวัสดิการสังคมไทยมีอะไรบ้าง และมีความแตกต่างกันอย่างไร พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
4. ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมไทยมีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร จงอภิปราย พร้อมยกตัวอย่างประกอบ